

Hun hebben: mensen versus de rest van de wereld

Ik borduur nog even verder op het thema van gisteren, taalnormen. Ik noemde daar al kort even 'hun hebben'. *Hun* als onderwerp, 'het meisje die' en 'reizigers worden verzocht over te stappen' - veel voorkomend, en volgens de officiële taalregels alledrie fout. En drie symptomen van een interessante taalverandering in het Nederlands: het onderscheid tussen mensen en de rest van de wereld wordt in ons taalsysteem steeds belangrijker. Ik leg dat uit en zal proberen dat met zo min mogelijk taalkundige termen te doen, ook al is het daardoor een wat versimpelde voorstelling van zaken.

Vroeger had het systeem in het Nederlands voor woordjes als *ik, mij, jij, ons, zij* en *hun* (persoonlijke voornaamwoorden) een simpele tweedeling. Je had één vorm als dat woordje het onderwerp van de zin was (*ik, jij, hij, zij, wij, zij*), en één vorm voor alle andere plekken in de zin (lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, achter voorzetsels): *mij, jou, hem, haar, ons, hen* (*jullie* kon en kan op allebei de plekken).

Toen waren er eens taalgeleerden die bedachten dat het zo leuk zou zijn als het Nederlands in die laatste groep, dus van de 'andere plekken', nog een tweedeling zou hebben. Ze stelden voor daar *hun* en *hen* van elkaar te onderscheiden: de ene voor het meewerkend voorwerp, de andere voor het lijdend voorwerp en de plek achter voorzetsels. Zo'n onderscheid bestond niet in het Nederlands, niet meer sinds de tijd dat onze verre voorouders nog in berenvellen rondliepen. Maar andere grote, mooie talen, zoals het Duits en vooral de klassieke talen, kennen het wel: het is het onderscheid tussen de 3e en de 4e naamval. Wat zou het mooi zijn als het Nederland dat ook had, zo dachten die geleerden.

Zo kwam er een officiële taalregel bij. En vanaf dat moment gingen mensen die netjes wilden of moesten praten, twijfelen. Het verschil tussen 3e en 4e naamval voelden ze niet vanzelf aan - dat bestond verder ook niet in de taal. Dus was het nou *hen* of *hun*?

Toen gebeurde er iets wat wel vaker voorkomt, zeker in zo'n lastige situatie: een woordje sprong over. *Ze* sprong over van de onderwerpskant naar de niet-onderwerpskant en ging helpen het probleem van de keuze tussen *hen* en *hun* wat makkelijker te maken: zeker in geval van dingen kon je uitwijken naar *ze* ('heb je de boeken bij je? Mooi, leg *ze* daar maar neer').

Ze kreeg zo een derde rol: het kon al het meervoud betekenen als onderwerp, het enkelvoud als onderwerp (verzwakte vorm van *zij*) en nu ook nog de niet-onderwerpsvorm in het meervoud... dat is wel heel veel gevraagd van één zo'n woordje, daar houden talen niet van, als één ding zo veel verschillende functies moet uitoefenen.

En daarom sprong vervolgens *hun* de andere kant op en werd het mogelijk dat als onderwerp te gaan gebruiken. Maar niet zomaar... *hun* kan alleen maar slaan op mensen. Als het gaat over *boeken* kun je niet zeggen: 'hun liggen op tafel' - dat is nog gewoon *ze*. *Hun* móet slaan op mensen, liefst een specifieke, bekende groep.

En zo hebben we nu dus tussen *ze* en *hun* een andere rolverdeling. Niet meer de grammaticale, van onderwerp versus de rest, maar eentje van betekenis: van mensen versus de rest.

Datzelfde aspect van de betekenis maakt dat mensen 'het meisje die' en 'de meisje' zeggen. Puur grammaticaal gezien is het een verkleinwoord en dus een het-woord. Maar naar betekenis is het een mens, en een mens is geen 'het'. En zo wordt het nu, in de straattaal in rap tempo, 'de meisje'.

In 'reizigers worden verzocht' tenslotte is net zoiets aan de hand. *Reizigers* lijkt qua betekenis zo erg op een onderwerp dat het in deze zin onderwerp ís (en daardoor het getal van de persoonsvorm bepaalt), ook al is het grammaticaal een meewerkend voorwerp (en zou het *wordt* moeten zijn). Het mens-zijn van reizigers is daarin cruciaal (zoals ik in een artikeltje voor Tekstblad in 2000 heb laten zien).

Het zou kunnen zijn dat deze drie voorbeelden 'toevallig' zijn, maar het zou ook zo kunnen zijn dat ze een trend weerspiegelen: van het steeds belangrijker worden van het betekenisonderscheid tussen mensen en de rest - zelfs ten koste van de 'oude' grammaticale rollen (de naamvallen). Dat de naamvallen 'afslipen', is bekend: dat gebeurt in alle Germaanse talen; het Engels loopt op dat punt op ons voor, het Duits op ons achter. Dat zo'n betekenisonderscheid ervoor in de plaats komt, is volgens mij nieuw. Als het een trend is, komen er nog meer voorbeelden van. Ik houd dat met argusogen in de gaten!

Waar zou de trend vandaan kunnen komen? Vinden we onszelf steeds belangrijker en interessanter? Is in de moderne wereld het onderscheid tussen mensen en de buitenwereld scherper dan vroeger? Daarover kan ik alleen maar speculeren...

Dit bericht is geplaatst op donderdag, 26 februari 2009 om 17:50 ...